

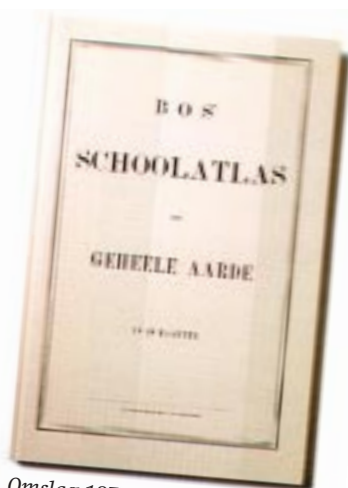
De Bosatlas (1877 – heden)

De Bosatlas, bijna 130 jaar in ons midden en springlevend, staat in de schijnwerpers. Niet alleen is over de atlas, als ware het een levende persoon, een biografie geschreven, het Nationaal Onderwijsmuseum wijdde ook nog eens een prachtige tentoonstelling aan de atlas. En dat terwijl hij niet eens jarig is. En hopelijk ook nog lang niet aan het einde van zijn leven.

Een aanleiding was er echter wel; een eerste aanzet voor een *Geschiedenis van de Bosatlas* werd al in 1983 gemaakt door F.J. Ormeling sr., die de atlas van 1955 tot 1977 redigeerde, en de heer A. Bus, hoofd van de tekenkamer en verantwoor-

Winifred Broeder,
redacteur

delijk voor de technische aspecten. Dit werk had ter gelegenheid van de vijftigste uitgave in 1988 moeten uitkomen. Alhoewel zij het nodige voorwerk hebben verricht, is dit nooit in boekvorm verschenen. Ferjan Ormeling heeft dit met medewerking van Rob van de Vaart opgepakt en gunt ons met deze biografie alsnog een veelzijdige blik in de historie van de atlas waarmee wij zijn opgegroeid.



Omslag 1877.



Omslag 1882.



Omslag 1893.

80

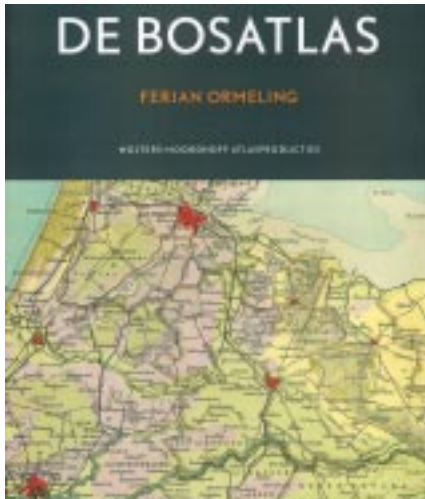


De magie van de Bosatlas.

De Bosatlas in het Nationaal onderwijsmuseum

Het eerste exemplaar van de 'Biografie van de Bosatlas' werd uitgereikt op 29 september 2005 tijdens de opening van de tentoonstelling 'De magie van de Bosatlas', in het Nationaal Onderwijsmuseum te Rotterdam. Dit exemplaar werd in ontvangst genomen door één van de drie aanwezige kleindochters van Pieter Roelof Bos, mevrouw Hoekstra.

Tijdens de opening worden de toehoorders in rap tempo geïnformeerd door de uitgever. Over de beginperiode en de vader van de atlas, P.R. Bos. Dat er sinds de eerste uitgave tussen de zeven en acht miljoen atlassen verkocht zijn. Over de leidraad, namelijk 'leeg' lijkende kaarten, die al die tijd stand heeft gehouden en nog steeds een belangrijk uitgangspunt vormt. Maar ook over de gekste vragen die op gezet-



De biografie van de Bosatlas.

Na de overhandiging van de Biografie worden de toeschouwers uitgenodigd de tentoonstelling te gaan bekijken.

Hoewel de uitgave van de biografie aanleiding was voor de tentoonstelling overlappen ze niet geheel. De grote lijnen, namelijk de redacteuren, productietechnieken en de relatie met het onderwijs, komen echter wel overeen. De tentoonstelling toont heel veel beeldmateriaal. De oudste Bosatlas en zijn voorloper uit 1876, originele contracten en brieven, werkexemplaren met auteurscorrecties, wandkaarten en aardrijkskundige wandplaten. Zo'n 80% van het materiaal is afkomstig uit de archieven van Wolters-Noordhoff en iets van 15% uit het Groninger archief. Een deel van het materiaal is nooit eerder tentoongesteld geweest, bijvoorbeeld de wandkaart van Nederlands Oost-Indië uit 1881, met handleiding uit de collectie Bodel-Nieuwenhuis. Aan de hand



Omslag 1939.

te tijden bij de redactie binnenkomen. Bijvoorbeeld die keer dat de atlasredactie werd benaderd door een vrachtwagenchauffeur die graag de grens tussen Azië en Europa in detail op papier wilde zien; hij had met zijn vrachtwagen een ongeluk gekregen in de buurt van deze grens en zijn verzekering bood slechts dekking voor Europa. De verzekeringsmaatschappij wilde niet uitkeren omdat de plaats van het ongeval buiten Europa zou liggen. Een lastige vraag omdat deze grens in de Bosatlas 'uit de losse pols' wordt getrokken bij gebrek aan een vaststelling ervan.

Ook krijgen we te horen waarom nu juist de Bosatlas dé schoolatlas van Nederland is geworden en niet een van de vele concurrenten uit de beginperiode. Met als belangrijk resultaat dat vrijwel iedereen bekend is met de atlas. Het woord Bosatlas is zelfs opgenomen in het Groene Boekje en de 'dikke' Van Dale.



Omslag 1968.

van ontwerpschetsen, reliëftekeningen en kleurendrukken wordt het ontwikkelingsproces van een ataskaart getoond. Daarnaast zijn historische filmbeelden te zien waarin het proces zoals dat dertig jaar geleden plaatsvond, wordt uitgelegd. Ook de productietechnieken die voorafgingen aan de huidige digitale werkwijze krijgen aandacht: de lithosteen, de schrapkaart en de plastic beelddrager.

De tentoonstelling is inmiddels door veel scholieren bezocht en zo succesvol gebleken dat ze is verlengd tot 5 maart 2006. De scholieren hebben hun reacties achtergela-

Ormeling overhandigt het eerste exemplaar van zijn boek aan de kleindochters van P.R. Bos.



ten bij het invullen van de bij het bezoek behorende prijsvraag. Zij zijn met name enthousiast over het deel van de tentoonstelling dat het productieproces in beeld brengt. Op de vraag of de scholieren iets gemist hebben, wordt steevast negatief geantwoord.

De biografie van de Bosatlas

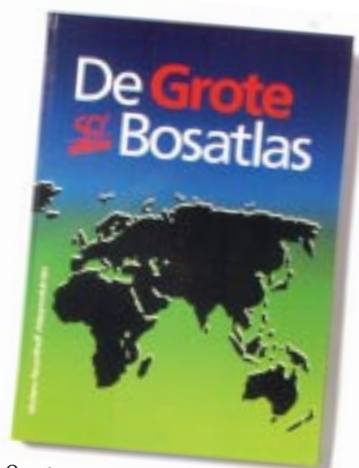
In de Biografie van de Bosatlas worden drie verhalen verteld. Elk verhaal met een eigen tijdlijn en in een eigen hoofdstuk. Het eerste verhaal betreft de redacteurs die in hoge mate de vorm en inhoud van de atlas bepaalden door hun, deels verschillende, opvattingen over wetenschappelijke, didactische en kartografische ontwikkelingen. In het tweede verhaal staat de atlas als leermiddel centraal. Hoe is de atlas in de loop der jaren in de klas gebruikt? En wat voor opvattingen bestonden en bestaan er over de rol van de atlas in de klas? Het derde en laatste verhaal betreft de grafische aspecten van de atlas. Hoe wordt een atlas vervaardigd en vervolgens gereproduceerd? De drie verhalen worden elk



mogen ook wel persoonlijkheid en karakter. Verder heeft Ormeling een saaie opsomming van droge feitjes gelukkig achterwege gelaten. In zijn



Omslag 1981.



Omslag 1988.



Omslag 2001.

onderbroken door negen intermezzo's die dieper ingaan op een bepaald aspect van het betreffende verhaal. In het eerste en tevens langste hoofdstuk treffen we de meeste intermezzo's aan, bijvoorbeeld over de atlasstructuur. Ook de intermezzo's hebben hun eigen chronologie.

De biografie gaat vooral over De grote Bosatlas en zijn voorlopers. Er zijn in de loop van de tijd echter allerlei afgeleide uitgaven gepubliceerd, zoals de buitenlandse edities, de kleine Bosatlas en de, wellicht minder bekende, Boskabouter. Deze en een tal andere uitgaven uit de Bosatlas-familie passeren de revue in een vierde hoofdstuk.

Tijdens het lezen en bladeren vroeg ik mij af waarom het boek de titel 'Biografie van de Bosatlas' heeft meegekregen en niet, zoals eerder door F.J. Ormeling sr. werd gepland: 'De Geschiedenis van de Bosatlas'. Een biografie is een literaire levensbeschrijving van een, veelal beroemd, persoon en probeert een beter inzicht te geven in de persoonlijkheid en het karakter van de beschreven persoon dan een droge opsomming van feiten zou doen. Beroemd is de atlas zeker en niet alleen in Nederland. In 1985 rekende een Unesco-conferentie over educatie en kartografie het Nederlandse kaartenboek tot de top vier van meest toonaangevende atlasen ter wereld. De groei en ontwikkeling die de atlas heeft doorgemaakt, geven hem met enig voorstellingsver-

voordracht tijdens de presentatie van het boek op 29 september 2005 gaf hij al aan dat hij het schrijven van dit boek en het naast elkaar leggen van alle 52 uitgaven één van de leukste dingen vond die hij ooit had gedaan. De verhalende opzet, de intermezzo's en 'last but not least' het vele beeldmateriaal maken de biografie tot een zeer prettig leesbaar werk. Bij het schrijven van het boek is veel informatie boven water gekomen. Daarbij is er op de tentoonstelling nog eens nieuw werk te zien uit de archieven van de uitgever.

Wie in zijn schooltijd zijn Bosatlas al verslond, kan dit nu na lezing van de biografie nog eens overdoen en daarbij hoogstwaarschijnlijk nog veel meer ontdekken dan voorheen. ■

Biografie van de Bosatlas. 1871 - heden. Ferjan Ormeling m.m.v. Rob van der Vaart. Wolters-Noordhoff / WN Atlas Productions, Groningen 2005, ISBN 9001 12227 2. Prijs € 34,95.